

Idrett og religion: Mellom kors, halvmåne og olympiske ringer – refleksjoner over mulighetene og nye perspektiver av et uvanlig partnerskap

Dagmar Dahl

Norges Idrettshøgskole

Publicerad på Internet, www.idrottsforum.org 2004-09-14

Copyright © Dagmar Dahl 2004. All rights reserved. Except for the quotation of short passages for the purposes of criticism and review, no part of this publication may be reproduced, stored in a retrieval system, or transmitted, in any form or by any means, electronic, mechanical, photocopying, recording or otherwise, without the prior permission of the author.

På første blick er idrett og religion nok en uvanlig kombinasjon. I denne artikkelen vil jeg belyse først noen sider av dette kanskje ikke så ulike par og antyder mulighetene en slik refleksjon kan ha for etiske funderinger innen toppidretten, men deretter også se litt på enkeltes religioners holdning til idretten.

Når vi tenker tilbake til vel verdens største idrettsarrangement vi nettopp har vært vitne til, nemlig de Olympiske leker, har vi allerede en måte å tilnærme seg temaet. Det er ikke bare relevant pga. av alle de pseudo-religiøse elementene både under åpningsseremonien og i ritualene under konkurransene eller i de historiske røttene i de antikke lekene, som helt klart var religiøst forankret; men er likedan innlysende med henblikk på de etiske retningslinjene og kravene i det Olympiske Charter. Særlig når en har også i bakhodet alle de forskjellige verdensreligionene som deltakerne tilhører. I de “fundamental principles” kan vi lese:

“2.Olympism is a philosophy of life, exalting and combining in a balanced whole the qualities of body, will and mind. Blending sport with culture and education, Olympism seeks to create a way of life based on the joy found in effort, the educational value of good example and respect for fundamental ethical principles.

3. The goal of Olympism is to place everywhere sport at the service of the harmonious development of man, with a view to encouraging the establishment of a peaceful society concerned with the preservation of human dignity. To this effect, the Olympic Movement engages, alone or in cooperation with other organizations and within the limits of its means, in actions to promote peace.

6. The goal of the Olympic movement is to contribute to building a peaceful and better world by educating youth through sport practised without discrimination of any kind and in the Olympic spirit, which requires mutual understanding with a spirit of friendship, solidarity and fair play.”

Som kjent er disse idealene ikke alltid tilstede og gjennomført i vår vestlige konkurranseidrett. Etske dilemmaer som for eksempel doping, kommersialisering, korrupsjon og vanskjøtting av menneskeverdigheten gjennom perverteringen av idrettens mål og mening i “citius-altius-fortius”- prinsippet er ikke ukjente fenomener. Når vi vil se etter etiske retningslinjer, og til og med sånn som nevnt under punkt 2 snakker om å ha “respect for universal fundamental ethical principles”, må vi kanskje spørre oss hvilke disse er og hvor vi får dem fra. Også idrettsetikken trenger refleksjon og forankring i allmenn etikk. Samtidig må en være klar over at slike etiske verdier og idealer ikke er statiske eller uforanderlige. Disse er og må være i konstant forandring i forhold til dens dynamiske kulturelle kontekst. Praktisk etikk som kan hjelpe å finne noe svar på spørsmålet om “riktig” atferd har en tendens til å være normative – ellers er de ikke særlig praktiske (kanskje bare mer “vitenskapelig”) (Kutschera 1999).

Hvor kan vi få impulser og ideer fra? Impulser som tilbyr nye eller andre perspektiver på etiske problemer, kanskje støtte en holdningsskifte og leder til etisk “god” og i det minste reflektert atferd? Selvfølgelig har jeg ikke det perfekte svaret her eller den ultimative løsningen, men jeg mener at det kan være nyttig og interessant å koble idretten og religionene sammen i en dialog, for å åpne opp for nye veier og synsvinkler. I denne sammenhengen nevner Presidenten i den Tyske Olympiske Komiteen, Walter Tröger (i Krüger 2001,30):

Olympic sport never existed just through its own consciousness of values or an ethically idealized ‘elan vital’. Its morally basic categories always needed legitimating and confirmation by sciences and religions. Just because of Olympic sport’s impact on culture, the permanent discussion, the critical check and if needed: correction for the sake of human dignity is necessary – otherwise Olympic sport loses its reliability

Våre etiske avgjørelser er basert i tradisjonene og de forskjellige deler av vår kultur system. Religionene har som del av dette kultursystem funksjonen å tilby normer og etiske retningslinjer. Til og med i samfunn hvor religionene som sosiale institusjoner har mistet sin betydning skal dens ansvar og potensial i en tid pluralisme, globalisering og som følge moralsk desorientering ikke undervurderes. I interaksjonen med andre kulturelle delsystemer har også religionene innflytelse på den offentlige mening.

Et annen aspekt ved de ovennevnte etiske prinsippene er, at vi burde være klar over, at vår idrettsforståelse ikke nødvendigvis passer så godt inn i andre kulturer med dens religioner.

Når vi ser kvinner i fåtall og menn i litt større tall fra for eksempel muslimske eller buddhistiskpregede land konkurrerer sammen med atleter fra den såkalte vesten i et stevne som også har sitt opphav i denne delen av verden, kan man kanskje spørre seg om det er

virkelig “sport practised without discrimination of any kind”. Er ikke dagens toppidrett og spesielt de olympiske leker preget av sin kristne – vesterlandske opphav? Hva sier religionene om toppidrett? Vi skal se litt på dem i slutten av artikkelen. Først skal vi, motivert gjennom utsagnet under punkt 3 “in cooperation with other organizations”, se på disse to kulturfenomenene og sammenligne dem.

Idrett og religion har visse lignende trekk som gjør det interessant å se på dem som dialogpartnere. Jeg nevner eksemplarisk noen av likhetstrekk her og vil samtidig gjøre oppmerksom på at disse ligger bare på strukturell og formal plan. Det er nokså tvilsomt, om det virkelig finnes *innholdsmessige* likheter, derfor skal skillelinjene poengteres i slutten av dette avsnittet.

Begge disse samfunnsfenomenene har til felles: ritualkarakter, faste regler, spesielle helter, steder og fester. Noen snakker til og med om idretten som “sin religion” og bruker idretten som et slags religionssurrogat. Faktisk har begge også noen lignende samfunnsfunksjoner, eksempelvis skal det nevnes:

Begge skaper “time-outs” fra hverdagslig stress og er sosiale institusjoner som kan formidle normer og mening.

Det er lett å miste orienteringen i en teknologisert, globalisert verden med en daglig flom av informasjoner og muligheter som det kan velges imellom. Mennesket har delvis mistet følelsen av egen særskilt verdi gjennom f.eks.gen-manipulering, kloning vs. individualitet og følelsen av maktesløshet. Eksistensfilosofien ser på menneskelivet som et målrettet søk etter mening og oppfyllelse. “Et tap av mål og mening opplever de fleste menneskene som en livskrise” (Gühns/Nowak 1995,23). Både idrett og religion *kan* tilby mening utenom det hverdagslige og eksistensielle; de skaper “time-out”-soner som kan ha bærende funksjon for individet når det eksistensielle/hverdagslige ikke gir denne tryggheten.

Selvsagt kan også andre kulturelle subsystemer gi mening med livet, og fungerer som en ventil fra en komplisert verden. Det spesielle med idrett og religion er utformingen, omfanget, og rekkevidden innen befolkningen. Religion svarer på spørsmål rundt kropp, kroppslighet, mat, fritidsbruk, sjel og død. Idretten inneholder på en måte søken etter svar på kropp, kroppslighet, riktig mat, sjel og mening i livet. Begge ønsker de å nå en mye bredere og større mengde mennesker enn for eks. musikk /skjønnlitteratur/matkultur, etter som alle mennesker *har* en kropp som skal beveges og en ånd og sjel som søker etter mening. De andre nevnte subsystemer har et mye mer begrenset felt av “livsspørsmål” som de på en måte vil “svare” på.

Samtidig inneholder både idrett og religion, på grunn av deres egenskaper som sosiale institusjoner (se neste punkt), et system av sosiale normer. Sosiale normer er forpliktende, ut i fra gitte atferdsforventninger til den enkelte, som gir ens handling en stabil, varig og sosialt samstemt og akseptert gyldighet. Sosiale normer sier på en måte, hva vi i en bestemt situasjon skal/ikke skal gjøre. Ettersom de er prinsipielt akseptert som forpliktende, danner disse grunnlag for faste interaksjonsmønstre mellom mennesker og sørger gjennom disse for en slags forenkling i mellommenneskelig kommunikasjon. Vi forventer en bestemt atferd i en gitt situasjon. Uten at det er mulig å gå inn på dette nærmere, kan vi

fastslå, at både i religion og i idrett er det utviklet slike normsystemer, som også gir veiledning i etiske spørsmål om ikke alltid på samme måte. I tett sammenheng med dette står det at:

Både idrett og religion er sosiale institusjoner.

Ved siden av “gamle basisinstitusjoner” (jf. Weis 1995) som familie, religion, økonomisystem og statsform har også idretten utviklet seg til en moderne sosial institusjon med tiltagende innflytelse, f.eks. på oppdragelsen. Institusjonsbegrepet knyttes etter Weis til seks typiske hovedelementer: behovstilfredsstillelse, atferdsordning, tilsvarende sosiale roller, sosial kontroll, samspill og gjennom det samfunnsforming. Alle disse ser ut å kunne være oppfylt i idretten og også i religion. Heinemann (1998,16) tilføyer i sin definisjon av institusjon at det dreier seg om menneskeskapte, men uavhengig av den enkelte, bestående rammebetingelser for handlinger. Institusjonaliseringen inkluderer at kunnskap, erfaringer, situasjonsfortolkninger og “habitualiseringen” standardiseres, “lagres” og blir videreformidlet som en slags tradisjon.

Både idrett og religion har trådt frem som statsreligioner/folkereligioner – statsidrett/folkeidrett.

Både idrett og religion har i enkelte land fått status som statsreligion eller statsidrett. Sistnevnte kanskje ikke fullt så eksplisitt, men likeledes styrt og reglementert ved statlige organer og også brukt i henhold til statens eller rettene sagt regimets mål og ønske. Derimot er begrepet statsreligion mye mer nøytral og vi behøver slett ikke gå langt for å finne eksempel på det! Både idrett, spesielt visse idrettsgrener, og former av religionsutøvelse har utviklet seg i enkelte samfunn til folkelige fenomener.

Både idrett og religion egner seg til å misbrukes for politisk instrumentalisering.

Det mest brukte eksempel her er vel nasjonalsosialismen, hvor både idretten og kristendommen i “tilpasset” form, ble brukt for politisk propaganda og manipulering. I tidligere østblokkstatene skjedde nærmest det samme, med den forskjellen at dens “religion” var den kommunistiske ideologien som fikk religiøst utpreg. Men også i dag står vi overfor fenomener for politisk instrumentalisering, når religioner blir brukt som begrunnelse for krig og politisk makt. Og når vi bl.a. leser det krigeriske språket som sportsjournalistene opererer med, virker det som om idrettsarenaer og store internasjonale idrettsarrangementer fungerer som erstatningsslagmark. Land som Kina og litt mer skjult også i mer demokratiske stater, bruker helt åpenbart idretten for dens politiske mål.

Men til tross for slike parallelle trekk, som kanskje la begge disse kulturelle fenomenene høre til en “familie a la Wittgenstein”, er forskjellighetene klare:

Religionene avdekker et bredere perspektiv. Disse relaterer seg til hele livsløpet av et menneske. Religionene tilbyr støtte og fortolkningsmuligheter for alle livsfaser, særlig for våre vendepunkter i livet, våre livskriser og overgangssituasjoner.

Dessuten pleier idrett å være en ting i denne verden, mens religionene også tar sikte på det transcendentale. I tillegg kan idretten sees som underholdning, noe som ikke religion

har som siktepunktet. Religionen har altså en annen dypere intensjon med de ovennevnte parallelle elementene. Religionene uttaler og bryr seg også om de som ikke tror – i hvert fall verdensreligionene og har krav på å være gyldig for alle mennesker. Dermed er det ikke ment, at idrettsorganisasjoner eller for den saks skyld andre kulturelle institusjoner ikke reklamerer eller “misjonerer” for å få nye medlemmer/tilhenger. Men disse inkluderer ikke på samme måte som religionene de som ikke er med, i sine utsagn og aktiviteter.

Spesielt for idrettsetikken viser både likheter og særlig skillelinjer, altså der hvor de kan gi hverandre nye eller andre innspill, relevansen i å komme til en aktiv dialog mellom idrett og religionene. Sistnevnte kan gi personer som er knyttet til idretten, sånn som atleter, trenere, offisielle, sponsorer og også journalister og tilskuere, impulser og forslag for etisk “god” atferd. Selv når en ikke er enig i dens verdier og normer, er det satt i gang en refleksjonsprosess og diskurs over moral og etikk, som åpner sjanser for kanskje bedre veier.

Før vi nå skal se på noen få eksemplariske aspekter fra religionenes holdning til idretten, skal det nevnes, at jeg relaterer meg her til en typisk “vestlig” idrettsforståelse sånn som vi kan se den på TV eller bedriver den kanskje selv i klubben rundt hjørnet.

Det skal nå kastes et blick på religionenes forhold til idretten. Det er et kort overblikk som skal gi et første inntrykk.

Når en tenker på innflytelsen av religiøs etikk på idretten, var fokuset for det meste på protestantisk/calvinistisk etikk og idrett, man refererte her til Max Weber’s studie. Uten å gå nærmere inn på dette: Nøkkelveidene av denne form for kristen etikk er verdslig askese, rasjonalitet, målrettethet, individualitet, prestasjonsstatus, arbeidsetikk og tidsetikk. Disse passer veldig godt til en holdning som fremmer idrettsprestasjoner og engasjement i idrettslig konkurranse. Til å begynne med har disse kanskje spilt en viss rolle i utviklingen av og deltakelse i moderne idrett. I dag ser vi perverteringen til det ekstreme av slike dygder, noen av våre etiske problemer har sitt opphav her.

Dagens kristne kirker verdsetter de positive mulighetene, men ser også negative konsekvenser av toppidrett og idrett generelt. Den Katolske og den Evangeliske kirken i Tyskland nevner i sin deklarasjon “Idrett og kristen etos” fra 1990 som positive aspekter: “Glede og menneskelig oppfyllelse, overskridelse av ens egne prestasjonsgrenser, sosial avansement, forbildefunksjon for unge mennesker, underholdningsverdi for tilskuere, overvinning av nasjonale grenser”. Som negative trekk nevnes: seier og suksess for en hvilken som helst pris, idrettsutøvere som et instrument styrt av andre, manipulering og doping, vanskeligheter med å innordne idretten i livet som helhet, manglende sosiale sikkerhet (spesielt for dem som aldri når helt til topps), risiko for sosial nedgang etter karriereslutt som idrettsutøver, kommersialisering, politisering og nasjonalisering.

Med en antropologisk holdning basert på menneskeverdighet og et kreatur skapt av Gud, betoner kirkene faren for en slags fremmedgjørelse av både menneske og idretten. Som en appell til atletene, kroppsøvingslærere, trenere, media, tilskuere og andre som er involvert i idretten, uttrykkes det bekymring for “en ’ekspropriasjon’ av idretten gjennom prestasjonsmanipulasjon, ekspropriasjon gjennom kommersialisering, vold og neglisjering av fair-play-idealet, ekspropriasjon gjennom regjeringer og politikken.

De kristne kirker er i enkelte europeiske land engasjert i å kooperere med idrettsorganisasjoner. Så finnes det for eksempel både i Norge, Tyskland og Sverige idrettsprester som tilbyr sine tjenester og ekspertise, særlig under store idrettsarrangementer.

Nå skal vi se litt på to av verdensreligioner som i utgangspunktet har et mer distansert forhold til vår opprinnelig vestlige toppidrett: Islam og Buddhisme. Også disse aspektene gir bare et lite inntrykk, men inspirerer til videre undersøkelser. Både Islam og Buddhisme er prinsipielt positivt innstilt til fysisk aktivitet og bevegelse. Det finnes fortellinger om både Gautama Buddha og Profeten Mohammad hvor disse praktiserer noe, som vi ville oppfatte som idrett (ridning, bueskyting, bryting). I Islam er det viktig å ta vare på kroppen sin og legemet er kalt “ganger til sjelen”(eng. “mount of the soul”). Konkret er svømming, løping og ridning anbefalt, selvfølgelig alltid under hensyn til de andre etiske retningslinjene for en muslim, særlig tenker en her på klesreglene. Hafez Afzal Ismail beskriver som gode sider av moderne idrett fra islamsk hold: helse og fitness, forberedelse for Jihâd (i spirituell forstand), avslapning for kropp og sjel, sosiale nytteeffekter som utvikling av sosiale ferdigheter og økonomiske i form av sysselsetting og nye jobber. Men han utpeker også negative aspekter som for eksempel: bruk av narkotika og doping, skamfulle drakter, negative effekter på barn, når det fokuseres for mye på å vinne; sjalusi, hat og stolthet, aggresjon, angst og stress.

I Buddhistisk etikk kan vi finne som kjerneelementer relatert til kroppslig bevegelse og fysisk aktivitet, ideen om kontinuitet: alt er i bevegelse, i flyt, ting og mennesker er ikke statiske. Menneskene er i konstant eksistens av liv og gjenfødelse inntil en oppnår Nirvanatilstanden. For å få en god karma i det neste livet, er aktivitetene i dette livet viktige. Buddha oppfordret menneskene ikke bare fra å avholde seg fra onde ting sånn som for eksempel nytelse av sensuelle gleder av feil natur, feil tale, grådighet, ondskapsfullhet og feil syn, men oppfordret til å aktivt praktisere positive moralske dygder. Disse dygdene er i følge de Silva (i Singer 1993/2000,64): dygder av bevissthet: sannferdighet og rettferdighet; dygder av velvilje: vennlighet, lidenskap, sympatetisk glede og sinnsro; dygder av selvbeherskelse: selvkontroll, avholdenhet, tilfredshet, tålmodighet, kyskheter, ærbarhet og renhet.

Vi kan konkludere at i hvert fall noen av disse er dygder som kan være nyttige for eller støtter idrettslig prestasjon. Lignende impulser kan en få fra den så kalte “åttedelte veien” (Jacobsen 2000), som er en slags veiledning for viktige aspekter av livet. Noen av trinnene her er den “rette hensikt”, den “rette handlingen”, den “rette anstrengelsen” og den “rette konsentrasjonen” i buddhistisk mening. Det skaper ikke noen problemer å relatere dette til idrettsetikk. For å øve og praktisere disse dygder har de forskjellige buddhistiske skolene utviklet (bl.a.) forskjellige kroppsteknikker: kampkunstidretter, bueskyting og yoga. Disse er typiske eksempler på hvordan buddhistiske etikken og de buddhistiske tradisjonene danner basisen til fysisk aktiviteter som nå har utviklet seg til moderne idrettsgren også i ikke - buddhistiske kulturer og samfunn.

Vi kan se: det er noen nyttige forbindelseslinjer mellom religionene og idretten og vi kan få noen brukbare inspirasjoner, men helt klart: det er alltid en fare for misbruk, for negativ innflytelse, som for eksempel når religiøse institusjoner og nøkkelpersoner misbruker og utnytter sitt ansvar og makt. Her er en refleksiv og kritisk gjensidig dialog enda

mer betydningsfull. Viktig korreks og felles basis må her være respekten for mennesketsverdien.

I alle de nevnte religionene finnes det retninger av mer fundamentalistisk art som ser med veldig stor skepsis og svært kritisk på de Olympiske lekene pga. av dens pseudo-religiøse gestalt og den tiltagende "sakraliseringen" av toppidretten. Derfor er det viktig å ha det i bakhodet at konfrontasjonen mellom religionene og idrett er tiltakende og alvorligere, når de religionslignende elementene blir enda mer utpreget. Hvis vi ønsker å ha de Olympiske lekene som et verktøy for gjensidig forståelse og fred, uavhengig av rase, religion og kultur etc. kan det være veldig nyttig å kutte ut altfor sterke religiøse anmodende elementer for å bli mer kompatibel for alle livssyn. La idrett være idrett og religion være religion!

Men: Hvis vi vil komme oss videre og finne løsninger på en del etiske problemstillinger innen dagens toppidrett, er det nødvendig med holdningsarbeid. Ellers ender vi i et kjedelig kappløp mellom gode og onde biokjemikere og sportsmedisinere. Court og Hollmann understreker at dopingkontroller alene ikke er nok, når det ikke skjer noen forandring på det etiske plan. Religionene har noe å bidra med her. I tillegg krever også globaliseringsprosessen, som for lengst også har nådd idretten, at vi åpner oss for nye perspektiver. Da kan vi komme tilbake til våre olympiske idealer om både respekten for fundamentale etiske prinsipper og en "Olympic spirit, which requires mutual understanding with a spirit of friendship, solidarity and fair play".

References

- Coakely, J.: *Sport in Society: issues and controversies*. Boston, Mass.: Irwin McGraw-Hill 1998, 475-500
- Court, J.: Sport und Ethik. In Haagh, H. (hrsg.): *Sportphilosophie. Ein Handbuch*. Schorndorf: Hofmann 1996. s.229-250.
- de Silva, P.: Buddhist Ethics. i Singer, P. (ed.): *A Companion to Ethics*. Oxford: Blackwell 1993.s.58-68
- Evangelische Kirche in Deutschland (ed.) (1990). *Sport und christliches Ethos*
- Grupe, O. & Mieth, D. i.A. Bundesinstitut f. Sportwissenschaft (hrsg.): *Lexikon der Ethik im Sport*. Schorndorf: Hofmann 1998
- Ismail, H.A. : *Islam and Sport*. Fordsburg/South Africa (without year).
www.islamsa.org.za/library/books/Islam_and_Sport
- Jacobsen, K.: *Buddhismen*. Oslo: PAX 2000
- Krüger, M.: *Olympische Spiele*. Münster: LIT 2001
- Kutschera, F. v.: *Grundlagen der Ethik*. Berlin/New York: de Gruyter 1999
- Suits, B. in Morgan, W & Meier, K.: *Philosophic Inquiry in Sport*. Champaign, IL: Human Kinetics 1995, 8-1
- Weis, K. in Winkler, J. & Weis, K.: *Soziologie des Sports*. Opladen: Westdeutscher Verlag. 1995, 127-152